

su dokumenti komplementarni i, kao cjelina, u neku ruku predstavljaju Pilarovu političku oporuku.

A zašto »Spomenica« među njima ipak ima posebno značenje? Zato što je od svih tih sastavaka samo ona dovoljno opsežna i ambiciozna, programski i ideološki zaokružena, a istodobno nije namijenjena širemu krugu — pogotovo ne javnosti — pa je autor u njoj mogao izraziti ono što je doista mislio i što je htio. Ona pokazuje da je sva Pilarova intelektualna aktivnost usmjerena prema jednom istom cilju: slobodi i blagostanju hrvatskoga naroda. Sklon hladnom i racionalnom pristupu i nesklon naglim potezima i revolucionarnim rješenjima, Pilar je zagovarao postupan, evolutivan put. Također se iz »Spomenice« jasno vidi da su sve teme i sva područja kojima se bavi u funkciji ostvarenja toga cilja. Popis tih tema i područja više je nego impresivan: geopolitika, ekonomija, pravo, sociologija, eugenika, psihologija, socijalna psihologija, povijest, povijest religije itd.

Ako bi se današnjem čitatelju činilo da Pilarove opaske o rasi i o kolektivnim svojstvima naroda, o eugenici i o korporativnom (»staleškom«) ustroju države, upućuju na njegove simpatije prema fašizmu, onda bi takvo zastranjenje trebalo ocijeniti nedomišljenim i pogrešnim. Riječ je o kategorijama i temama kojima su se u to doba legitimno bavili brojni intelektualci diljem svijeta, koji nisu pokazivali nikakve simpatije prema fašizmu. Štoviše, korporativno-solidaristički ustroj države, kao tada već posve zreo plod socijalnog nauka Katoličke crkve, u to doba aktualiziran dramatičnom gospodarskom krizom i prodorom marksističko-lenjinističkih ideja u Europu, krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina XX. stoljeća općenito je prihvaćen upravo u katoličkim, naglašeno antifašističkim redovima. Pilarovo zagovaranje tog modela pomaže nam shvatiti i njegovu kritiku zapadnoga kršćanstva: to je kritika katoličkog kvijetizma, još više kritika sociološke, psihološko-političke i nacionalne uloge koju su neki katolički krugovi odigrali u određenim razdobljima hrvatske povijesti, a nipošto osuda katoličkog nauka u teološkome i u etičkom smislu, niti otklon od njegove socijalne dimenzije. »Spomenica«, dakle, potvrđuje kontinuitet Pilarove političke misli i njegovu dosljednu spremnost da se u svakom trenutku i u svakom segmentu suprotstavi ideološkom pomodarstvu i onomu što se trenutačno smatralo *politički korektnim*: ako je ocijenio da je na kocki sudbina Hrvatske, Ivo Pilar nije se obazirao na autoritete ni idole. Za nj su oni, jednako kao i političke stranke, bili samo instrumenti, nipošto ciljevi nacionalne borbe.

Tomislav Jonjić

SPOMENICA*

u pogledu organizacije obrane i otpora Hrvatskoga Naroda /H.N./ u sadanjoj njegovoj situaciji.—

Ivo Pilar

Hrvatski se Narod /H.N./ nalazi u teškoj situaciji.—

Nije moguće na ovome mjestu iscrpiti ovo turobno pitanje, nego ću iznijeti samo one momente, koji mi se čine najvažnijima i najaktuelnijima za dobivanje ispravnih pogleda na predmet, kojim se ova spomenica ima baviti.—

Od godine 1848, kada je H.N. organizovao veliki akt narodne samoobrane prema magjarskom nadiranju i presizanju, hrvatska narodna samoobrana vidljivo popušta, dapače zamire, te ovo zamiranje nije prestalo do dana današnjega.¹ Uzrok ovome popuštanju i zamiranju hrvatske narodne samoobrane leži po shvaćanju pisca ovih redaka u velikom političkom neuspjehu, koji je slijedio iza g. 1848.² H.N. nije znao iskoristiti politički svoje velike žrtve, donešene u hrvatsko-magjarskom ratu. Iza godine 1867-8 učinjen je opet jedan novi pokušaj narodne samoobrane,³ ali taj je pokušaj doživio potpuni neuspjeh, i to opet u povodu toga, što onodobni duhovni vodič H.N. »Hrvatska Stranka Prava«⁴ nije bila dorasla, da praktičko politički riješi zakučaste probleme, koje je H.N. stavljala Austro Ugarska monarhija sa svojim dualizmom, garantiranim po savezu sa silnom Njemačkom. I od onda se vidi jasni vez između praktičke politike i narodne samoobrane. Neuspjesi na jednom poprištu povlače neustavno [nezaustavljivo; op. ur.] neuspjehe na drugom poprištu, i tako je stvoren jedan kobni circulus vitiosus,⁵ iz kojega H.N. do danas nije znao izići.—

Ovaj kobni circulus vitiosus, u kome se H.N. nalazi, imao je za nj najteže posljedice, od kojih je po mnjenju pisca ovih redaka najteži onaj psihološke prirode.—

H. je najme N. izgubio samopouzdanje i vjeru u sama sebe. Srljajući od neuspjeha do neuspjeha on je dospjeo u jedno stanje duševne depresije i krize, nutarnje uznemirenosti i nesigurnosti, koja je po mome mnjenju uzrokom mnogih fatalnih pogrešaka, koje su učinjene onamo od g. 1914. do danas.⁶

* Originalni rukopis Spomenice nalazi se u Ostavštini Ive Pilara, pohranjenoj u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

¹ Misli se na revolucionarna događanja u Habsburškoj Monarhiji 1848./49. godine.

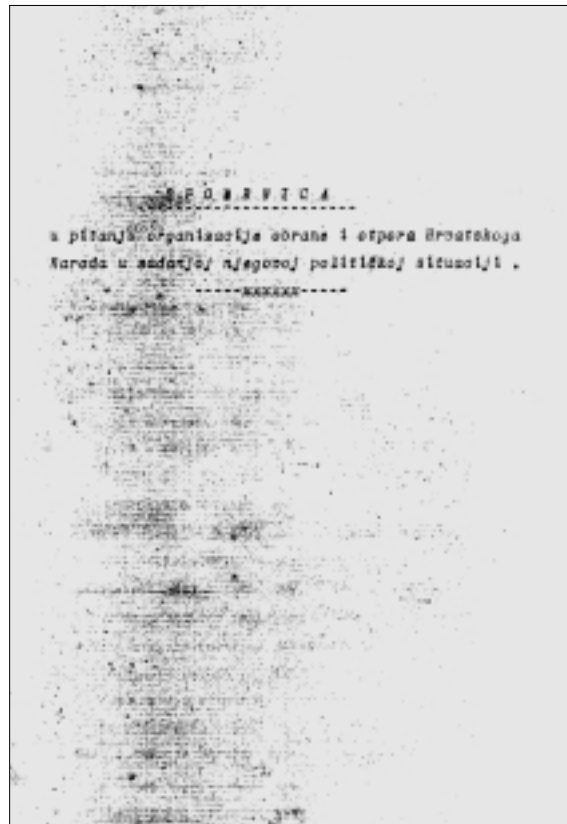
² Misli se na razdoblje Bachova apsolutizma (1851.—1859.)

³ Aludira se na sklapanje Austro-ugarske i Hrvatsko-ugarske nagodbe.

⁴ Riječ je Stranci prava, osnovanoj 1861. godine. Postoje brojne stranačke frakcije. Stranka je zabranjena 1929. godine. Pod imenom Hrvatska stranka prava obnovljena je 1990. godine.

⁵ circulus vitiosus (lat.) = pogrešan krug. Logička pogreška u definiciji ili dokazu. Pogrešan krug u definiciji nastaje kada se jedan pojam definira pomoću drugog, a ovaj pomoću prvog.

⁶ Misli se na razdoblje od početka Prvoga svjetskog rata do početka tridesetih godina 20. stoljeća.

Ove daljnje pako pogreške imaju za posljedicu, da je H.N. izgubio izvanredno mnogo na političkom prestižu, dapače i kod svojih prijatelja. Najteže je pako, da sadašnji neprijatelji H.N. drže, da su već handicapirali H.N., da je on izgubio snagu borbe i otpora, da je polumrtvac, dapače lješina, koja ima pasti sigurnom žrtvom svojih jačih susjeda i suparnika.

Pisac ovih redaka drži, da je sadašnji čas, kada politički rad u običnom smislu riječi nije moguć,⁷ upravo najpogodniji momenat, da se sve sile narodne skupe oko organizacije narodnoga otpora i obrane. Ako ovaj podvig ma samo djelomično uspije, on će biti najbolja priprava za budući politički rad, kome će momenat prije ili kasnije ipak doći. A glavna priprava za taj budući rad je podići vjeru u samoga sebe i odgojiti zamrlo samopouzdanje u H.N. te dati njegovom praktičko političkom radu jednu sigurnu liniju, koja će mu osigurati uspješnu afirmaciju i bolju budućnost. Ako to uspije, biti će najveći i najvažniji praktičko politički uspjeh, koji se u opće dade zamisliti. Pokušaju postići ovaj uspjeh posvećeni su ovi redci.

Naznačeni problem organizacije obrane H.N. obradivati će se po neknoj šemi, koja će najbolje biti postignuta time, da se materijal podijeli na sljedeća poglavlja:

⁷ Spomenica je pisana u doba šestosiječanjske diktature.

- I. politička obrana,
- II. socijalna obrana,
- III. ekonomska obrana,
- IV. kulturna obrana,
- V. ideološka obrana.

Svaka od ovih pet točaka obraditi će se po mogućnosti kratko, djelomice samo slagvortima,⁸ jerbo bi svako detaljno obradivanje vodilo daleko preko okvira, koji ovakova spomenica na svojoj prirodi imati može i smije.

I.

U pogledu političke obrane mora se ova spomenica naročito ograničiti. Tu političko vodstvo mora imati u glavnom slobodne ruke, i nitko ne može, da mu namiće svoje individualno shvaćanje. Ipak će pisac ovih redaka iznijeti glavne misli, koje po njegovom shvaćanju imaju biti vodilje kod organizacije političke obrane i otpora H.N. u sadanjem času.

⁸ slagvort (njem.) = krilatica; geslo

1/ Politička obrana H.N. uspjeti će najbolje, ako ona nastavi politički rad Stjepana Radića,⁹ oličen u njegovoj politici Hrvatske seljačke stranke.¹⁰ To je obzirom na adresu, na koju je ova predstava upravljena,¹¹ samo sobom razumljivo, ali pisac ovih redaka bi želio istaknuti da ovaj nastavak mora svakako biti kritičan naprama velikom obilju političkih ideja, koje je iznio pok. Stjepan Radić. Genijalna narav njegova, puna nadprosječne dinamike, specijalno u idejnom pogledu iznijela je mnogo toga, što nije u međusobnom skladu, što se dapače međusobno pobija i isključuje. Idejnu ostavštinu Stjepana Radića treba kritički srediti, dovesti u jedan pouzdan sistem, koji će H.N. garantirati najprije praktičko političke uspjehe, koje on u prvom redu treba za postignuće svoga duševnoga ravnovjesja i mogućnosti uspješnoga daljnega praktičko političkoga rada.—

2/ Nastavkom politike Stjepana Radića dobiva H.N. odmah i političko vodstvo, koje je za jednu grupu ljudi, kao što je H.N. osobito obzirom na njegovu današnju situaciju, neophodno nužno. Ovo političko vodstvo, ima potpuno nužni prestiž, jer je u maju i junu 1930 godine dokazalo, da ima nužnu snagu karaktera,¹² kojom je spasilo životno djelo pok. Stjepana Radića, i time zauzelo sličnu situaciju, kao što ju je imao nekada sam Stjepan Radić. Ipak držim, da u tom smjeru treba istaknuti dvoje:

a./ Političko vodstvo, koje ima da zamijeni Stjepana Radića u H.N., mora u prvom redu razumjeti tajnu njegove ličnosti. Ova pako leži u glavnom u izvanrednoj dinamici njegove ličnosti, u njegovoj neumornoj pokretnosti i snazi akcije i misli. Ovo vodstvo mora dakle bili maksimalno aktivno i produkciono na političkim idejama.

b./ Političko vodstvo ima da shvati, da je politički prestiž i time politički kapital, stečen u prvoj polovici god. 1930. nešto, što se, kao sve ljudske stvari, vremenom istraša i blijedi. Valja dakle što prije ovaj prestiž afirmirati i iskoristiti prelazom u akciju t.j. prelazom na organizaciju obrane H.N. u svim poprištima.

3./ Prvi čin organizacije samoobrane H.N. mora biti ožvjljenje stare organizacije stranke, njezino daljnje izgradjivanje i prilagodjavanje posebnim prilikama i metodama rada, koje su danas moguće kano i novim pogledima, prama kojima će se stranka dalje voditi. Kod toga valja polaziti sa stanovišta, da svaka socijalna organizacija živi po svome radu i da je nerad i neuspjesi neuklonivi uzrok propadanja i raspadanja svake organizacije. Tu treba provesti po principu, da ta organizacija ima za sada raditi nevidno i nečujno, ali ima raditi punom parom. Uvijek imade nečesa, što se može raditi. Prvi je čin davanje naloga i uputa od strane centralnoga vodstva za

⁹ S. Radić (1871.—1928.), hrvatski političar; suosnivač i predsjednik Hrvatske seljačke stranke.

¹⁰ Hrvatska seljačka stranka osnovana je 1904. godine. Tijekom stogodišnje povijesti stranka je više puta mijenjala ime (Hrvatska pučka seljačka stranka, Hrvatska republikanska seljačka stranka, Hrvatska seljačka stranka, Narodna seljačka stranka). Stranka je zabranjena u doba šestosiječanjske diktature (1929.). Nakon napuštanja diktature Hrvatska seljačka stranka nastavlja s djelovanjem. Stranka kontinuirano djeluje sve do danas.

¹¹ Spomenica je bila namijenjena dr. Vladku Mačeku (1879.—1964.) i najužem vodstvu tada zabranjene Hrvatske seljačke stranke.

¹² Aludira na politički proces protiv V. Mačeka pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu.

lokalno okupljanje i stavljanje rada u pogon. [Sav se taj politički rad] ima obavljati ličnim saobraćajem, izdavanjem shodnih krilatica, koje će paliti i elektrizirati naše le-targične mase kano i davanjem naloga i uputa za detaljni rad. Prva krilatica će biti: organizacija samoobrane H.N. na svim poprištima narodnog života. Dalnje ideje za tu organizaciju biti će dane u poglavlju II-V.

4./ Pro futuro¹³ ima se u vidu obrane H.N. držati pred očima sljedeće: Politika Stjepana Radića 1919-28.¹⁴ imade dva vidljiva različna perioda: periodu republikansku 1919-1925, koja se prezentira kao stari pravaški negativizam od 1861-1914. i periodu državotvornosti 1925-28. Jedan historički narod kao što je H.N. ne može isključivo voditi negativističku politiku. To bi značilo negaciju njegovog historičkoga državotvornoga karaktera. Ovaj negativizam jest velikim dijelom krivac svih nedaća H.N. od g. 1861-1914. Ja držim, da je prelaz iz negativizma u državotvorstvo bio u godini 1925. ne samo umjestan, nego upravo nuždan.¹⁵ Po nesreći počinjene su kod toga prelaza neke fatalne pogreške, koje su se kasnije teško osvetile i dovele do katastrofe u junu 1928.¹⁶ Pisac ovih redaka držao bi velikom pogreškom ostati isključivo kod državotvornoga negativizma, za to, što prvi prelaz g. 1925. nije uspio. Uspješna politička obrana H.N. zahtjeva po mnjenju pisca ovih redaka sposobnost elastičnoga prelaza iz jednoga sistema obrane u drugi, sa jasnom tendencijom, da se svakim prelazom nešto ušičari za naš narod. Polak uloge, koju naša stranka¹⁷ ima u H.N. i za nj, nije moguće, da se trajno napusti politička vlast. To znači, da se ona trajno prepusti političkim neprijateljima, i to jugoslavenskim smjerovima i klerikalizmu, za koji se onako čini, da se priprema za ovu ulogu. Ostati ekskluzivno na poprištu negativizma ne bi bilo samo jedna pogreška, bila po mnjenju pisca upravo samoubojstvo. Teškoća t.zv. državotvorne politike leži i u tome, da čovjek ne podle-gne bizantinskoj metodi, da ne guta sve radi vlasti, nego da zna pravi momenat i pravi način, kako će sići sa vlasti. To Hrvati nisu nikada znali, ali zato ne smiju zapasti u politički negativizam kao isključivi politički princip. Neprolazne će zasluge steći onaj čovjek i ona stranka u H.N. koja nadje modus, da ne samo dolaskom na vlast, nego odlaskom sa vlasti bude znala pribaviti političke koristi H.N. To doduše nije lahko u našim današnjim prilikama, ali je svakako moguće.

Ovo stanovište je tim nužnije, što se već danas naročito u zapadnim predjelima, gdje je osjetljivost prama opasnostima od Talijana veća, predbacuje vodstvu, da je pod uplivom emigracije, koja je po općem mnjenju povezala veze sa Talijanima daleko preko granica, koje dopušta sigurnost i budućnost H.N.¹⁸

¹³ pro futuro (lat.) = za budućnost

¹⁴ Misli se na parlamentarno razdoblje političkoga života u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.—1929.).

¹⁵ Misli se na Radićevo priznanje Vidovdanskog ustava i ulazak u koalicijsku vladu s Narodnom radikalnom strankom.

¹⁶ Misli se na atentat u beogradskoj Narodnoj skupštini.

¹⁷ Misli se na Hrvatsku seljačku stranku.

¹⁸ Misli na ustašku emigraciju pod vodstvom dr. Ante Pavelića (1889.—1959.), ali i na potpredsjednika Hrvatske seljačke stranke inž. Augusta Košutića (1893.—1964.) koji se nalazio u emigraciji (1929.—1937.).

Neupuštajući se u ispitivanje opravdanosti ovoga stanovišta, vidi pisac u ovom razilaženju u shvaćanju između zapadne periferije i nutrašnosti H.N. jednu veliku opasnost, koja je već ponovno u hrv. povjesti pojavljivala i H.N. škodila /N.P.¹⁹ u IX. vijeku bili su sjeverni djelovi Hrvatske proti a južni za Franke, Bosna! Tomu bi nedvojbeno trebalo stati na put, jer znači slabljenje jedinstvenosti onako potrešenih hrvatskih redova.

Ovo mi se čini tim važnije, što režim iskorišćuje spretno ovo raspoloženje u svoje svrhe, zato ovaj momenat i od vodstva ne smije biti previdjen.

Pisac ovih redaka zastupa stanovište, da je principielni negativizam dopušten i opravdan samo naprama današnjem režimu, ali nikako proti budućim demokratskim režimima, koji prije ili kasnije moraju doći. Pripravnost stranke za državotvorstvo mora dapače biti najjače oružje proti današnjem režimu, koji mi, ako se stavimo na stanovište principielnog državnoga negativizma, samo učvršćujemo, kao što su prije prevrata²⁰ hrvatski političari čitavim svojim držanjem samo podupirali i učvršćivali dualizam, umjesto da ga pobijaju i ruše.—

5./ Politička obrana i otpor H.N. ima se po shvaćanju pisca organizovati kao samoobrana. U političkom smislu ima to da znači, da se imade provesti po principu, da H.N. stoji sam u svijetu, te da ima svoju obranu provesti kao samoobranu po onoj narodnoj: »uzdaj se u se i u svoje kljuse«. U političkom smislu ima to da kaže, da H.N. imade napustiti politiku političkih faktora, kao što ju je H.N. kroz zadnjih 850 godina tri puta pokušao, god. 1102 pakt s Magjarima, godine 1527. s Austrijancima a g. 1918. znamo s kime. Svaki od ovih paktova doveo je a po mnjenju pisca i morao dovesti do gorkoga razočaranja. Narodu, koji iz tri gorka iskustva nezna ništa naučiti, u opće se ne može pomoći. Ima pako kod nas jedna tendencija, koja kokećira sa četvrtim paktom sa jednim zapadnim susjedom,²¹ u komu se nada naći ustuk naprama nevoljama sadašnjice. Dogodjaji zadnjih dana moraju poučiti vodje H.N. da bi ovaj pakt bio najlošiji od svijui dosadanjih paktova. Treba utuviti H.N., da je skroz naopako sklapati paktove sa jačima i da smisla ima samo sklapanje paktova sa slabijima od sebe. Jer prirodno je, da u svakom paktu, samo jači može iskoristiti pakt, a da slabiji uvijek samo plaća.

A jer smo mi Hrvati sklapali paktove tvrdokorno po naopakom principu, bili smo vazda plaćajući dio. H.N. po mnjenju pisca ovih redaka ovu naopaku taktiku ne smije nastaviti. Polazeći sa ovoga stanovišta, imade se obrana H.N. organizovati isključivo kao samoobrana. H.N. imade mobilizirati svaki atom narodne enerzije, koji u svojim granicama ima, sve to organizovati u jednu moćnu falangu pod razumnim i dobrim vodstvom i imade nastojati, da tima ujedinenim i dobro organizovanim silama postigne maksimum za svoje samoodržanje t.j. nastavak svoje 1.300 godišnje prošlosti i za svoju bolju budućnost.

¹⁹ N.P. = npr.

²⁰ Misli se na razdoblje prije rušenja Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (1918.).

²¹ Vjerojatno se misli na Kraljevinu Italiju.

6./ Glavni momenat narodne samoobrane će biti u momentu kad padne današnji režim. O konstelaciji, koja nastane u tome momentu, ovisiti će sudbina H.N. na duže vremena. Razborita politička samoobrana mora dakle računati sa tim momentom i pripremiti se za taj momenat. Po mome mnjenju mora H.N. ovaj momenat dočekati spreman, dobro organizovan i spreman za svaku eventualnost, za unutarnje-političko i za vanjsko-političko rješavanje svoga problema, ali bez da si prejudicira bilo jedan, bilo drugi put rješavanja.

Polak opće europejske situacije drži pisac ovih redaka nutarnjo-političko rješavanje za vjerojatnije, a na svaki način za H.N. sa manje opasnosti skopčano, nego vanjsko političko. Zato treba po shvaćanju pisca pripremu za momenat promjene režima pripremiti u prvome redu za nutarnje političko rješavanje. Prama tome biti [ćel] daljni izvodi udešeni u prvom redu prama tome vidu.—

II.

U pogledu socijalne obrane imade se istaknuti sljedeće:

1./ Ishodište obrane i otpor H.N. imade biti Radićeva politika seljačke stranke.—

Stjepan Radić uveo je socijalni momenat u hrvatsku politiku time, što je svoju politiku stavio na osnovku seljaštva kao socijalnoga staleža. To je bila jedna genijalna ideja tim važnija, što kod nas seljaštvo sačinjava ne samo ca 80% pučanstva, nego i zato, što je svaki vladodržac proti seljačkoj masi prilično nemoćan, jer ju manje i teže može sputati i udariti, nego ma koji drugi stalež.—

Najteže pitanje, pitanje vodstva te mase, Stjepan je Radić takodjer znao praktički riješiti, pri čem je odlučnu ulogu igrala njegova jedinstvena ličnost. To pitanje je po mnjenju pisca i danas povoljno riješeno.—

Nu jedno pitanje, koje je sa socijalnim momentom u njegovoj politici u vezi, nije Stjepan Radić znao principižno riješiti: ima li voditi svoju politiku pod vidom staleškim, t.j. politiku zelene internacionale, ili politiku narodnog vodstva, t.j. nacionalnu politiku. U tom pitanju pok. Stjepan Radić je neprestano kolebao, i to je bio jedan stalni minus njegove politike, koji je po mome mnjenju njegovim uspjesima mnogo škodio.—

To — držim — da su vrijeme i prilike donijele konačnu odluku. H.N. nije danas u situaciji da riješava dosele neriješena komplicirana socijalna pitanja. Kad je egzistencija u pitanju, onda se čovjek ravna po maksimi — »primum vivere, delindel philosophari.²² i u prvi red dolazi borba za samoodržanje. H.N. u teškoći svoje današnje situacije mora iskorist[iti] svaki molekil²³ narodne enerzije, pak zato držim, da se imade konačno usvojiti i provesti Radićeva ideja narodnoga vodstva seljačkoga staleža.

To se pako dade postići samo na način, da se provede po Stjepanu Radiću zamišljena ideja narodnoga vodstva, t.j. da po njemu organizovani seljački narod postane stalež, oko koga će se okupiti slično organizovani ostali staleži unutar H.N. najme, buržoazija, radništvo, eventualno i ostatci narodnoga plemstva. Seljaštvo kao najbrojniji stalež zadržati će vodstvo — koje je dano već historičkim razvitkom onamo od g. 1918. i tradicijom pok. Stjepana Radića.—

²² primum vivere, deinde philosophari (lat.) = najprije živjeti, onda filozofirati

Čitavi narod dobio bi time moćnu staleško-korporativnu organizaciju, koja mu daje maksimalnu garanciju samoodržanja i doraslosti svima eventualnostima, koje [se] iz današnjih prilika mogu izroditi. Unutar ove organizacije treba provesti princip nutarnjeg solidarizma, što znači da sve staleške opreke i borbe imaju stupati u pozadinu ispred interesa borbe u korist cjeline. Nadalje treba provesti što savršeniju tehničku organizaciju na navedenim principima, što savršeniju diobu rada, te princip, da najsposobniji narodni članovi iz svih staleža budu postavljeni na prva mjesta, gdje mogu postići maksimalne uspjehe u svenarodnom interesu.—

Time bi bila osigurana maksimalizacija praktičnih uspjeha za H.N. koji na žalost kroz čitavu svoju historiju nije znao iskorištivati svoje najbolje ljude, nego su ovi služili vazda tuđim dapače obično narodnim neprijateljima ili tek unutar tuđih kultura dolazili do znamenovanja. Sve to samo zato, što mi svojim sposobnim ljudima nismo znali stvoriti nužnoga djelokruga ni dati potpore u svojoj sredini. To bi se sada imalo provesti u ovoj staleškoj organizaciji.—

2./ Staleški momenat ostao bi međutim dolično uvažen, jer bi bio uzet kao osnov organizacije socijalne, ekonomske i kulturne, koje naravski za tri glavna staleža, seljački, gradjanski i radnički ne mogu biti sasvim identične. Svaki stalež imao bi svoje separatno vodstvo, koje bi rješavalo autonomno stanovite poslove, koji se tiču dotičnoga staleža, ali u glavnom i centralnom vodstvu sudjelovali bi članovi vodstva svakoga staleža po svojim najsposobnijim članovima. Tako bi bilo osigurano vodstvo, koje bi predstavljalo esencu najboljih sila narodnih.—

3./ Po socijološkoj ideologiji pisca red je prirodnih socijalnih okvira: pojedinac, obitelj, stalež, narod, država. — Problemom staleža i države već smo se bavili. Naprama shvaćanju pisca ne može H.N. naprama problemu države zauzimati principielno negativno stanovište, jer bi time samo državi dao oružje u ruke, da H.N. kao svoga principielnoga neprijatelja pobija. To je bio slučaj u Habsburškoj Monarhiji uslijed principielnoga negativizma Dra. Ante Starčevića,²⁴ pak je H.N. bio trajno tretiran kao protuđržavni elemenat. Kad je pak nastupio slom Habsburške Monarhije, H.N. usljed negativizma od preko 50 godina falilo je iskustva, kako da praktički pristupi osnutku svoje vlastite države, a vodstvo su preuzeli Srbi, koji nisu nikada i nigdje kao cjelina vodili isključivo negativističku politiku, nego su znali sretno podijeliti uloge. To je srž hrvatske tragedije od g. 1918.²⁵ Ako ostanemo na principu negativizma naprama državi kao socijalnom problemu mora nas nužno snaći ponovna ista katastrofa kao 1918.

Iz dosada rečenoga jasno jest, da obrana H.N. može biti uspješno vodjena samo na temelju historički dane hrvatske nacije. Nacije postaju i rastu kao drveće historičkim razvojem, i nikad još nije uspjelo, da se jedna nacija stvori dekretom ili državnim aktima.

Ali ne smije se previdjeti: nacionalistička ideologija, koju dosele imadu Hrvati, i koju je stvorila Hrvatska stranka prava, dotično njezini osnivatelji, Dr. Eugen Kva-

²³ molekil = molekula

²⁴ A. Starčević (1823.—1896.), hrvatski političar.

²⁵ Misli se na ulazak hrvatskih zemalja u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

ternik²⁶ [i] Dr. Ante Starčević, nije dobra, što se vidi najbolje u tome, što su Hrvati po njoj došli u situaciju, u kojoj se danas nalaze. Ta ideologija je negativistička, antisocijalna i ne uzima dovoljno obzira na biološku, kulturnu i ekonomsku stranu narodnoga života.—

Uspješna obrana H.N. mora [se] sastojati u tome, da se nacionalistička ideologija hrvatska izgradi i nadopuni i u smjeru socijalnom, biološkom i ekonomskom, a naročito onamo, da H.N. socijalno, biološki i ekonomski ojača. To je tim nužnije, pošto je na žalost protivni smjer u toku, jer H.N. baš u sva ova tri smjera slabi, i to poglavito zato, jer u ova sva tri smjera nema jake zdrave i dobro izradjene ideologije.

Treba naročito produbiti shvaćanje, da je narod prirodno dani okvir za socijalnu, ekonomsku i kulturnu organizaciju, t. j. što savršeniju diobu rada u sva ova tri smjera.

4./ U sadašnjoj situaciji osobito je važan institut obitelji, jer je baš u njem sadržan biološki momenat ljudski, dakle je baš obitelj i vladajuća ideologija sudbonosna po biološki razvitak naroda. Rad oko obrane H.N. ima dakle posvetiti najveću pozornost institutu obitelji. Obitelj je koljevka budućih pokoljenja i kakva je obitelj, takvo će biti i to buduće pokoljenje. Zato se imade obranbeni rad H.N. usredotočiti na nastojanje, da hrvatska obitelj i obiteljski život u njoj budu što savršeniji. Hrvatske obitelji moraju imati što više djece, i ta djeca imaju biti što bolje odgojena, naročito, da u čudorednom, socijalnom, kulturnom i ekonomskom pogledu budu mogli dati maksimalne prinose našem narodnom životu. Osnivanje obitelji, vodjenje uzornoga obiteljskoga života, i što bolji odgoj djece imade se smatrati prvima patriotskim dužnostima. Narodna zajednica imade pojedinca u ovome nastojanju po mogućnosti podupirati. Tim samim postati će hrvatska obitelj rasadnicom hrvatske narodne svijesti i snage. To vidimo jasno u historiji. Rimski čisti brak u počecima rimske povijesti bio je osnovom rimske veličine, a raspojasani rimski brak carskoga doba bio je osnovom rimske propasti.—

Sve uvažavajući nastojanje modernih žena za ravnopravnošću i emancipacijom, valja budno paziti, da raspojasani savremeni individualizam, koji traži samo lično zadovoljstvo i maksimalizaciju uživanja ne odvede ovo nastojanje preko dozvoljenih granica. Ova pako je dana time, da je žena nosioc biološkoga obnavljanja ljudskoga roda i svake nacije i da se ne smije nikada otudjiti ovome glavnome pozivu. Žena je ravnopravni drug muškarca, ali pošto je opterećena biološkom svojom funkcijom i zato slabija, ima pravo na zaštitu jačega muškarca, koji je dužan tu zaštitu u punoj mjeri ženi dati. Ali žena ne smije zato postati luksuzni objekt ni igračka jačega muškarca, nego se imade probuditi shvaćanje o socijalnoj funkciji i zadaći žene. Žena ima kao drug podupirati svima silama muža u svakom njegovom nastojanju, naročito privredi i odgoju djece. Tu ali valja provoditi princip, da ovo podupiranje muža ne smije nikada ići na štetu procreacije ni odgoja djece.—

Tako ćemo u nastojanju oko valjane obitelji stvoriti nesavladivi bedem i za narodnu obranu i nepresušivi izvor narodne snage.

²⁶ E. Kvaternik (1825.—1871.), hrvatski političar.

Valja još dodati, da će tu funkciju moći obitelj vršiti u H.N. samo onda, ako bude hrvatska, t. j. ako oba supružna druga budu Hrvati i po rasi i po uvjerenju. Valja dakle prihvatiti princip rimskoga connubiuma,²⁷ da svaki Hrvat uzima Hrvaticu za ženu. Prema tome narodna cjelina ima interes, da svaki hrvatski mladić dobije čestitu hrvatsku djevojku, a svaka hrvatska djevojka čestitog hrvatskog mladića za bračnoga druga. Prama tome imade i narodna cjelina širiti tu teoretsku ideologiju, istu praktički provodjati uz pripomoć jedne razborite znanstveno dobro fundirane eugenike /nauke o blagorodstvu/.²⁸ Sasvim je nedozvoljivo, da čovjek vodi brigu samo o tome, da će imati što bolja goveda, konje i svinje, a nikakvu brigu, kako će imati najbolje ljude.—

To su sve pogledi, koje naša starija politika nije imala, prama tome ispali su i uspjesi sasvim negativno.—

5./ Prirodnim socijalnim okvirom staleža već smo se bavili, a bavit ćemo se još kasnije. Treba nam se na ovome mjestu baviti još socijalnim faktorom od osnovne važnosti, a to je pojedinač čovjek.

Pojedinač je osnovna gradnja većih socijalnih okvira: obitelji, naroda, staleža i države, on je stanica svih ostalih socijalnih organizacija. Kako se od loše predje ne da sarkati dobra tkanina, tako i socijalni organizmi, koji imadu loše pojedince, ne mogu ništa vrijediti, a naročito ne mogu voditi dobre samoobrane.

Zato je prvi čin narodne samoobrane povedenje nastojanja oko odgoja što boljih narodnih individua. Time dobija i socijalna pedagogija svoje važno mjesto u narodnoj samoobrani.—

Hrvatski individuum ne valja, to je zaključak, do koga sam došao u jednom većem specijalnom djelu.²⁹ Ja to pitanje u tančine poznaj, pak je po mome uvjerenju glavno zlo, da je na kršćanskoj bazi vrlo snažno razvijen individualizam³⁰ hipertrofira, razvio se u jedan hiperindividualizam, za koji je značajno, da su se egoistične tendencije, kojima ne poričem ipak pravo na opstanak, razvile na štetu socijalnih osjećaja, naposeb u korist narodnosti i države i da je opravdani eudaimonizam³¹ degenerirao u niski hedonizam.³² »hvatanje najnižih užitaka«. Mnogo je sudjelovala kod toga činjenica, da smo mi preko 700 godina živjeli bez svoje države i bez narodne svijesti. Tu je mnogo učinio Dr. Ante Starčević, ali kao obično, nije znao postići odlučne praktične uspjehe.—

²⁷ connubium (ius connubii, lat.) = pravna sposobnost za sklapanje zakonitoga rimskog braka

²⁸ eugenika (grč.) = znanost o metodama poboljšanja tjelesnih i duševnih osobina društvene zajednice utjecajem na začecje i porod utemeljena u Velikoj Britaniji (1865.); osnivač Francis Galton (1822.—1911.)

²⁹ Vidi: Ivo PILAR, *Borba za vrijednost svoga »ja«*. *Pokus filozofije slavenskog individualizma*, Naklada St. Kugli, Zagreb, 1922.

³⁰ individualizam (lat.) = stajalište koje primarno ili isključivo naglašava značenje, ulogu, vrijednost i važnost individualnoga, važnost pojedinca, a naročito pojedinačne osebnosti spram općega, generalnoga, u kojem se gubi pojedinačno

³¹ eudaimonizam, tj. eudemonizam (grč.) = učenje o sretnom i veselom životu, prema kojem su sreća i ugodna najviši cilj ljudskog života

³² hedonizam (grč.) = etičko stajalište prema kojemu je trenutačni tjelesni užitak najviša životna vrijednost te predstavlja motiv, cilj i mjerilo etičkog djelovanja

Zato je prva zadaća: razviti socijalna čustva i ideologiju hrvatskoga pojedinca. Medju ove spada naročito narodna solidarnost, koja je kod nas vrlo slabo razvijena, i uzrok, da mi ne možemo nastupati kao massa.—

U ovom se ali nastojanju mora čuvati pretjeranosti i jednostranosti, jer pretjerani socijalni altruizam³³ ili asketizam³⁴ isto je tako štetan kao i pretjerani egoizam³⁵ i hedonizam. Naš cilj mora biti izraditi izravnovješenu, harmoničnu hrvatsku ličnost, koja će biti u stanju, da se odupre svim teškoćama, koje za nas nosi sadašnjost i podnesu teret sve teže narodne samoobrane.

Socijalni momenti od najveće su važnosti za narodni život i samoobranu. Možda bilo bi dobro veliko djelo Stjepana Radića, koje [se] sastoji u uvodjenju socijalnoga momenta u hrvatski politički život ovjekovječiti time, da se u momentu oficijelne rekonstrukcije njegove stranke ista prozove: Hrvatsko seljačko-socijalna stranka. Tim bi bila označena ne samo nutarnja evolucija njezina, dočim bi naprama van mogla nastupiti kao nova stranka, što bi taktički bilo od koristi.—

III.

Ekonomska obrana je nadasve važna, jer u tom pogledu H.N. osobito slabo stoji. Naša politika od 1861 ovamo nije ekonomskom pitanju polagala dovoljno važnosti; posljedica je toga, da nemamo nikakove ekonomske obrane, da naš narod strahovito pauperizira i biva ekonomski potiskivan na svim poprištima javnoga života. Tu dakle treba upeti iz petnih žila.

1./ Najbolja osnovka za ekonomsku obranu dana je organizacijom na staleškom osnovu, kao što je označeno u prethodnom poglavlju, točka 1./ i 2./ I to zato, što je stalež onaj socijalni faktor, u kome je ekonomski momenat najjače izražen. Teoretski je stalež jedan red ljudi, koji imade istovjetnu ekonomsku osnovku svoga opstanka unutar jednoga danoga teritorija, i kod kojih identičnost ekonomske osnovke života stvara jednu kolektivnu političku assimilaciju, koja se zove staleška svijest. Svi članovi jednoga staleža imadu u glavnom identične interese, težnje i ambicije, i zato najbolje uvjete za politički nastup, po čemu stalež postaje odlučan politički faktor. Po tom smo dobili u predloženoj staleškoj organizaciji najbolji temelj za političku i socijalnu i ekonomsku organizaciju i obranu H.N.

2./ Vodeća ideja za ekonomsku samoobranu mora biti, da se svi izvori prihoda na hrvatskom teritoriju imadu nalaziti isključivo u hrvatskim rukama. Ovaj princip imadu provoditi svi staleži sporazumno i na bazi narodne solidarnosti. Ovo znači, da svaki Hrvat mora nastojati, da u prvom redu svomu sunarodnjaku dade zaslužiti, da mu pomogne do zarade i kod provedenja principa uvodno spomenutoga. To je bila ideja rimskoga commerciuma,³⁶ po kome je Rimljanin samo s Rimljaninom

³³ altruizam (lat.) = djelovanje za tuđu dobrobit

³⁴ asketizam (grč.) = isposništvo

³⁵ egoizam (lat.) = samoljublje, sebičnost, pretpostavljanje vlastitih interesa svim drugim (pojedinačnim, posebnim i općim) interesima

³⁶ commercium (lat.) = trgovina; trgovački promet

smijeo trgovati. Rimski pako commercium i connubium bile su osnovke rimske veličine.—

Ali za provedenje ovoga programa jest uvjet, da Hrvati imaju i svu kvalifikaciju, koja je potrebna za ekonomske uspjehe. U ekonomiji nužno je danas više nego ikad kvalifikacija, a ta obično kod naših ljudi manjka. Zato naši ljudi zauzimaju u većini samo najniže stepenice u ekonomskoj organizaciji, dočim više stepenice zauzimaju redovito stranci. Mi imamo zato i razmjerno malo pregaoca na ekonomskom poprištu. Hrvati nisu nikada imali jednoga grofa Istvána Szécsényija,³⁷ nikada jednoga Taušanovića³⁸ kao Srbi. Zato su ekonomski i zaostali.

Tako dolazi i ekonomija u najjaču vezu sa pedagogijom. Kod toga su važni pogledi:

a./ ekonomija je skroz racionalna djelatnost. Sposobnost za ekonomiju dobiva se racijonaliziranjem a to našim ljudima fali, jer oni su u velikoj mjeri iracionalni, jer se dadu voditi više po čustvima nego po hladnom razumu.—

b./ prvi osnov ekonomske racionalizacije je spoznaja, da je rad stvaralac vrijednosti. Ali tu ne smijemo zapasti u Marksovu pogrešku, da samo fizički rad smatramo stvaraocem ekonomskih vrijednosti. Naprotiv: svaki rad tim je više vrijedan, što je intelektualno bolje kvalificiran. Mi moramo zato kod naših ljudi maksimalizirati ne samo radnu sposobnost, u fizičkom pogledu, nego i u intelektualnom pogledu, najme da pojedinac svoj rad vrši sa što više inteligencije, i nastojanja svoj rad, dotično svoje produkte što više usavršiti.

c./ da čovjek može svoj rad usavršiti, moraju sudjelovati osim intelektualnih i voljni i čustveni momenti. Ovi su zastupani u volji za rad i ambiciji, koje naši ljudi također nemaju u dostatnoj mjeri.—

Samo upotrebom ovih principa možemo podići hrvatske ljude na svjetski standard ekonomske kapacitete, na kojoj oni u prosjeku još nisu. Bez toga pako uvodno navedena ideja nije provediva, jer danas u ekonomiji odlučuje internacionalna konkurencija, usljed koje svaki ekonomsko slabiji, bio to pojedinac, narod ili država, bude bezobzirno potisnut na stran[u]. Sposobnosti za to imamo, to pokazuju hrvatski Mihanovići,³⁹ Baburice⁴⁰ etc. Treba dakle tu maksimalizaciju ekonomskih sposobnosti provesti kroz sve staleže naroda kao najbolje sredstvo za narodnu samobranu.

2./ Ekonomsko pitanje ima se provesti po staležima, jer ekonomske metode i ciljevi su po staležima različiti: Neće, biti moguće, da ovdje idemo u detalje, nego ćemo se ograničiti samo na »slagvorte«, koji će u glavnom kazati, o čemu se radi.—

a./ U seljačkom staležu: opće podizanje ekonomsko u najjačoj [je] vezi sa prosječnim podizanjem. Vodjenje pametne nacionalne agrarne politike, netjerajuć istu na ostricu. Ekonomsko prosvjećivanje. Upućivanje u sistem novčanoga gospodarstva i kapitalizma uz upozoravanje na sve njegove nepovoljne, štetne i opasne strane.

³⁷ István Szécsényi (1791.—1860.), mađarski političar, teoretičar i pisac.

³⁸ Kosta Taušanović (1854.—1902.), srbijanski političar i bankar.

³⁹ Asocira se na Miha Mihanovića (1862.—1938.), argentinskog brodovlasnika hrvatskog podrijetla.

⁴⁰ Asocira se na Paska Baburicu (1875.—1941.), čileanskog trgovca i industrijalca hrvatskog podrijetla.

Ekonomska organizacija na zadružnoj bazi, organizacija štednje, nabave evnt.[ualno] i raspačavanje produkata. Što intenzivnije obradivanje zemlje. Racionalizovanje u izboru kultura. Njega vrtno, najlakše unovčive kulture. Traženje zamjena za propadajuću vinsku kulturu. Stočarstvo, t. j. kombinovanje čiste poljoprivrede sa razboritim stočarstvom. Racionalno iskorišćivanje svih produkata iste. Racionalizovanje i sistemizovanje u pogledu nasljedstva i nasljednog rasparčavanja zemljišta. Seljačko pravo, naročito nasljedno, briga, da se seljački posjed ne rastepe, ev.[entalno] posebno seljačko nasljedno pravo i td.

Ekonomska ambicija hrvatskoga seljaštva ima se upraviti na to, da pravi ogromne napore da stekne ekonomskim radom ona zemljišta natrag, koja je hrvatski narod u toku svoje teške historije izgubio. Zato hrv.[atski] seljak mora nastojati, da nijedan komad hrv.[atske] zemlje ne ode u tuđe ruke, nego da sukcesivno opet pokupuje natrag zemljišta, koja su u zadnja 2-3 stoljeća otišla u tuđe ruke. Samo kad se to provede, biti će opet Hrvat na svome svoj. Svi ostali staleži imaju seljaka u tome podupirati.

b./ U gradjanskom staležu:

Odgojiti svijest o nerazdjeljivim ekonomskim vezama gradjanstva sa seljaštvom, pošto je jedno bezuvjetno upućeno na drugo.

Ekonomska obrana gradjanstva sastoji [se] također u tome, da u gradovima svako moguće zanimanje, koje može služiti kao izvor sigurnoga prihoda, dodje u ruke Hrvata. Da se može tudjincu onemogućiti ekonomski napredak, treba pronaći, u čemu leži njegova snaga i premoć, i gledati si istu prisvojiti, ne trpeći, da usljed naše nesposobnosti tudjinac narodnom tijelu otmilje ekonomske sokove. U glavnome će se raditi o ekonomskom odgoju i razvoju ekonomske valjanosti kod gradj. staleža. To pako mora biti u vezi sa držanjem kvalitete hrv. pojedinca.

I u gradovima Hrvati ne smiju puštati, da zemljište i kuće prelaze u tuđe ruke. U koliko se to dogodi, nastojati što prije dobiti ih opet natrag.

Dizati nivo narodnoga trgovačkoga i obrtnoga staleža, prisiljavati inteligenciju da vodi živu brigu o ekonomskim pitanjima koji svoga vlastitoga staleža, toli i seljaštva i radništva. Ekonomski problem naučiti se gledati pod svjetskim vidom, a ujedno pod vidom svojih lokalnih i narodnih individualnih ekonomskih interesa.—

Načiniti sve hrvatske gradove ekonomski što naprednijima i voditi točno računa o svim političkim pitanjima, o kojima to ovisi. Brinuti se za ekonomsku strukovnu naobrazbu i dobru raspodjelu privrednih ekonomskih stručnjaka.

Prometnima pitanjima posvetiti najveću pozornost i nastojati, da svi hrv. gradovi dobiju što bolju vezu sa morem, da se što bolje iskoriste tokovi rijeka, da dobiju što bolju međusobnu željezničku vezu, vezu sa velikim svjetskim linijama, zračni promet itd.

Učiniti naše gradove prometnima i bogatima i da na to nastojanje misle i da ga provadjaju i iskorišćuju samo Hrvati.

a./ U radničkom staležu.

Ovaj nam [je] stalež danas pretežno preteo internacionalni Marksizam,⁴¹ koji ni-

⁴¹ marksizam = sustav shvaćanja i učenja koji obuhvaća filozofiju (dijalektički materijalizam), političku ekonomiju i sociologiju; osnivač marksizma je njemački filozof Karl Marx (1818.—1883.)

kada nije bio sklon našoj stvari. Srbi su imali svoga Svetozara Markovića,⁴² koji je znao Marksizam asimilirati te iz njegovih elemenata oblikovati radikalnu stranku,⁴³ dočim mi takvoga čovjeka nismo imali. Upotrijebiti krizu Marksizma, te onda stvoriti nacionalne radničke organizacije. Izraditi ideologiju za tu organizaciju na bazi savremenoga iskustva, da se kapitalizam ne da abolirati, nego da se svi nepovoljni elementi njegovi ne mogu drugače preboljeti, nego putem evolucije i nastojanja paralizovati štetne strane njegove putem korporacije.

Na narodnoj bazi provesti organizaciju radništva, uvesti narodnu i pravu socijalnu svijest u radničke redove, razviti svijest o vezi njihovoj sa seljaštvom i građanstvom. Zaštitivati radništvo od kapitalističkoga izrabljivanja, nastojati oko njegove organizacije u strukovnim društvima i savezima sa kooperativnim institucijama za osiguranje i poboljšanje njegove egzistencije. Naposeb brinuti se o organizacijama koje će suprirati, nadomještavati i nadzirati državne organizacije, koje unutar države u tom smjeru onako već rade.

Brinuti se za stručnu naobrazbu radnika, za namještanje radnika, za njihovo povremeno iseljivanje, traženje rada itd. To su sve radovi, koji već zasijecaju u socijalnu politiku, koji ali spadaju u ekonomsku obranu radništva, a socijalni su toliko, što pojedinac radnik nije u stanju, da ih sam provede, pak se zato samo skupnim socijalnim radom dadu provesti.

b./ Postoje još ostanci nar. plemstva. Kao stalež ono više ne postoji, jer je agrarnom reformom konačno izgubilo ekonomsku podlogu. Ako držimo reviziju svih sila, koje bismo mogli mobilizirati u svoju narodnu samoobranu, ne smijemo ni ove ostanke plemstva previdjeti. Mada su oni propali, nastaje pitanje, kako bi bilo napraviti jedan pokušaj organizirati ove ostanke i staviti u službu narodne stvari. Oni su propali, jer su se iznevjerili narodnoj stvari. Primjerom Magjarskim, gdje plemstvo još danas vlada, moglo bi im se dokazati, da je u njihovom interesu, da se stave u službu narodne stvari. A kako i mi imamo dvor, diplomaciju etc, kod čega titule, politička i obiteljska tradicija igraju veliku ulogu, mi bi sve ove elemente mogli vrlo dobro iskoristiti u narodnu korist. Kod toga bi trebalo ali preći uske granice i plemstvo Hrvatske i Slavonije upotrijebiti da se privuče i plemstvo Dalmacije i Bosne i Hercegovine u jedan staleški okvir.

Ako dobitak i ne obećava biti velik, bili bi to ipak neki elementi, koji raspolažu sa stanovitim tradicijama i kulturnom visinom, bilo bi jedno obogaćenje sila, koje bismo mogli baciti na frontu borbe za naše narodno samoodržanje. A ako se radi o staleškoj organizaciji naroda, onda se iz teoretskih i historičkih razloga i na plemstvo ne smije zaboraviti.—

Učinilo bi i porazan i ogroman utisak na sve naše narodne neprijatelje, da hrvatski narod napravi nastup, zastupan po svim svojim dobro organizovanim staležima. To bi bila sama sobom jedna dobivena bitka i najbolji uvod za daljni rad i uspjeh.

Ekonomska obrana plemstva bila bi, da ono nastoji razviti se u ekonomsku elitu, da preuzme vodstvo u ekonomskom životu i da si rezultatima osobito intenziv-

⁴² Svetozar Marković (1846.—1875.), srbijanski socijalist.

⁴³ Misli se na Narodnu radikalnu stranku, koju su 1881. osnovali studenti socijalisti, sljedbenici ideja S.Markovića. Stranka je zabranjena 1929. godine, ali je kasnije obnovljena te i danas djeluje.

noga ekonomskoga rada stvori novu ekonomsku podlogu, srednji posjed nekretnina etc, u koliko je to danas moguće.

3./ Narod je kao takav jedan prirodan okvir za ekonomsku organizaciju. Ovaj okvir valja izorganizovati po principu autarkije, samodovoljnosti, t. j. po principu, da svaki član naroda sve svoje kulturne i ekonomske potrebe može namiriti unutar granica narodnih i da ni u čem ne treba tudjinca. To je samo sobom ogroman program, koji se ali može provesti, i koji će biti u svakom pogledu blagotvoran, i izvorom neiscrpive snage narodne.—

Osobito je to važno u pogledu ekonomskom. Apsolutno je to neprovedivo, jer ekonomija je danas internacionalna, i nijedan narod ne može imati apsolutno sve, niti uvjete za svaku produkciju. Ali se radi o tome, da mi što manje uvozimo da živimo što više od žulja vlastitih ruku, i da nikada ne osnivamo svoju budućnost na export i ekonomsko iscrpljivanje izvannarodnih etničkih i ekonomskih vrednota.

Strahovita kriza i neizbježivi slom britanske nacije mora nam biti živom opomenom u tom smjeru.

Ova ekonomska autarkija mora nas dovesti do toga, da sve ono ogromno bogatstvo kulturnih ostataka u običajima, u narodnom životu, u prehrani, u narodnoj odjeći, u narodnoj umjetnosti opet oživimo i napravimo predmetom daljnega svjestoga usavršavanja. Bez da radimo za eksport, ima tu toliko bogatstvo vrijednosti i ljepote, da će sav svijet dolaziti k nama i kupovati naše stvari, u koliko budemo samo znali čuvati tradicije, koje nam je namrla naša starina.

4./ Najteži problem ekonomski je za nas, da je u strahovitoj periodu turskih ratova, na koju se je nadovezala jedna perioda nepovoljnoga etničkoga mlilješanja, zamro ekonomski smisao, te naš pojedinac neima smisla za produktivni rad. Strahovito teška naša povjest, koja je kroz stoljeća silila našega čovjeka, da spašava goli život, dovela ga je do toga, da on i danas nema ambicija preko onoga minimuma, koji on treba za svoje fizičko samoodržanje. Kod nas dakle fali ekonomski kvas, jer nema ekonomskih sila, koje bi producirale, a prama tome i zaradjivale preko svojih ličnih potreba. Individualna privreda uravnana je u smjeru minimaliziranja produkcije. Tu je važna zadaća ekonomske pedagogije uvesti smisao za produkciju, za maksimaliziranje produktivne privrede. To je važno zato, što sve dotle, dok mi stojimo na tradicijonalnom stanovištu, moramo ostati ekonomska raja i u inferiornom položaju.

Forsirati produktivnost u svim granama privrede, postaje dakle glavnom zadaćom ekonomske obrane, jer dok god ostanemo u stanju dosadanje zamrlosti i zaostalosti, nema nam napredka. Jer u narodu neće biti dostatno ekonomskih sokova, od kojih će narodna cjelina živjeti i namirivati sve one potrebe, koje izviru iz naših narodnih ambicija.

5./ Ekonomska obrana ima za vidljivi cilj obranu svih naših postojećih ekonomskih institucija i njihov dalji razvitak. Tu se je mnogo grijesilo. Radi se o obrani našega bankarstva, naših poljoprivrednih organizacija, našega pomorstva, našega ribarstva, naš[leg] vinogradarstva /pogodovanje pivara na štetu prvih/ itd. Tu bi bilo jalo vo gubiti se u detalje. Valja samo istaknuti, da je to pitanje u najužoj vezi sa našom općom narodnom politikom, koja od g. 1848. ovamo nije nikada bila dobra, pak na žalost, nije bila niti u posljednje vrijeme. Naša politika će se samo onda moći zvati

dobrom, ako se bude osnovno tako uravnala, da bude u stanju uspješno braniti i unaprijediti narodne ekonomske interese i tekovine.—

IV.

Kulturna obrana je aktualna i potrebna, jer je duboka kulturna potreba značajna za naš narod, a kulturno nastojanje neprekinuta linija onamo od narodnoga preporoda god. 1836, te stanoviti uspjesi na tom polju predmetom posebnog ponosa našega naroda. Tomu naprotiv baš su kulturna dobra u sadanje vrijeme najviše ugrožena, jedno nekulturnom atmosferom, u koju smo unišili, a drugo jasno vidljivim nastojanjem, da nas se baš na ovom polju potisne na niže.

1./ Prvi čin kulturne obrane H.N. mora biti dublje i solidnije misaono fundiranje našega kulturnoga nastojanja.

Naše kulturno nastojanje 1836-1918. bilo je diktirano težnjom našega naroda za samoodržanjem i spoznajom, da smo naprama kulturnoj visini državnoga okvira, u komu smo onda živili, daleko zaostali, i da naša politička afirmacija zahtjeva naše kulturno podizanje. Naše kulturno nastojanje nosi dakle značajku zapadnjačkoga modernizovanja u glavnom sa kopiranjem uzora, koje smo nalazili u Austro-Ugarskoj monarhiji. Da to sve skupa nije bilo ništa solidno i duboko, jasno je kao na dlanu.

Da mi sada sa promjenom državnoga okvira moramo promijeniti i strukturu naše kulturne politike, jasno je takodjer kao na dlanu. Sigurno je pako, da se nije još ni ozbiljno nabacilo pitanje, kakve nove zadaće imade naša kulturna politika usljed državno pravnih promjena iza prevrata.

Današnji novi državni sistem imade osnove osmanlijsko bizantske kulture, u koju se bez ikakove kritike tku niti zapadno evropske kulture. To naravski sve skupa ne vrijedi mnogo, i mi moramo po shvaćanju pisca ovih redaka uzeti sljedeću orijetaciju:

a./ U našoj čitavoj svojoj povjesti H.N. pokazuje vidljivu averziju protiv orienta i orijentalizma. Svaki pokušaj istočne orijetacije u hrvatskoj je povjesti brzo propao. Naš katolicizam in ultima linea⁴⁴ samo je izraz ove zapadnjačke orijetacije. Ali geopolitička situacija prisilila je dio hrvatskoga naroda, da se orijetuje istočno, ovaj dio /crvena Hrvatska, Raša, Mačva, Šumadija/ pretopio se je u Srpstvo.

Mi možemo ovoj novoj navali površno evropeizovanoga orijentalizma odoljeti samo na način, da osnovke za svoj daljnji kulturni razvitak nadjemo sami u sebi, u svojoj kulturnoj prošlosti i da počmemo izgradjivati jednu kulturnu budućnost bez slijepoga kopiranja bilo istoka bilo zapada. To je zapravo ideja pok. Antuna Radića,⁴⁵ koju držim potpuno ispravnom.

Osnovno ishodište mora biti, da bizantska kultura ne može biti osnovom za krepki razvitak jednoga slavenskoga naroda. Bizantinizam se je g. 1917. konačno sломio u Rusiji,⁴⁶ a god. 1919. i [19]20. u Grčkoj /Pobjeda Turaka nad Grcima/. Ka-

⁴⁴ in ultima linea (lat.) = na kraju krajeva

⁴⁵ A. Radić (1868.—1919.), hrvatski političar i pisac. Utemeljitelj etnografije u Hrvatskoj. Zajedno s bratom Stjepanom suosnivač Hrvatske pučke seljačke stranke.

⁴⁶ Misli se na Februarsku i Oktobarsku revoluciju u carskoj Rusiji.

tastrofa Rusije znači konačni slom ruskoga slavenskoga bizantinizma i početak sloma bizantinizma u opće.

Naše ishodište mora u prvoj točki biti negativno: Tako truli osnov, kao što je bizantinizam, ne može biti temelj naše kulturne budućnosti. To je osnovna zasada, potvrđena po svima poznavaocima ovoga pitanja.

Ali pošto čovjek ne može živjeti od same negacije, slijedi, da mi moramo početi tražiti čime ćemo zamijeniti bizantinizam, koji je jedan gotovi zaokruženi sistem sa velikom tradicijom. Ima biti zadaća Hrvata da preuzmu vodstvo u izgradjivanju ovih novih kulturnih osnova. Priznata i dokazana kulturna sposobnost Hrvata ima im biti legitimacija za tu zadaću. Ona starohrvatska kultura, koju sada sve više otkrivamo i od koje se je najviše sačuvalo u našem seljaštvu, u vezi sa potrebama, koje na nas stavlja naš geopolitički milieu, ima biti ona orijetacija, prama kojoj imamo izgradjivati ovu kulturu. Cijeli narod imade svijestno i odlučno prioniti oko nje.

b./ Dosele je najjači izraz našega protubizantinizma bio uvijek naš katolicizam. Bizantinizam je velikim dijelom vjerski problem, jer je nerazdruživo skopčan sa pravoslavljem, dakle je i reakcija bila vjerska, tj. kod nas Hrvata bila afirmacija katolicizma. Ali to je za nas kroz čitavu našu prošlost bilo fatalno. Tko točno promatra povjest Balkana, mora razabrati, da je katolicizam na Balkanu vazda gubio bitku proti orthodoxiji, tj. drugim riječima katolicizam je socijalno i politički slabiji od orthodoxije, uvijek je politički i etnički uzmicao pred njom.—

Zato mi nećemo sada ponoviti pogrešku, da u katolicizmu tražimo spas i zaštitu od nadiruće orthodoxije. Jer ako to učinimo, znači to, da ćemo konačno izgubiti bitku, t.j. propasti kao narod.

Tu je sasvim ispravna linija, koju nam je ostavio pok. Stjepan Radić: Ne protukatolička, ali antiklerikalna politika. Tako će naš narodni elemenat, i oni predkršćanski kulturni elementi, koje smo sa sobom sa sjevera donijeli iskočit[ti] kao ona točka, prama kojoj se na dalje orijetovati imamo.—

c./ Možda nije dosele nigdje istaknuto, u čemu leži jedna vidljiva razlika između bizantinske i evropske kulture. Značajka evropske kulture je njezin humanitet, i ničim nije Stjepan Radić dublje afirmirao svoju europsku orijetaciju, nego time, što je hrvatskim seljacima propovjedaio čovječansku politiku. Tim je on humanitetski ideal pronjeo u naše seljačke redove, i utisnuo im istu značajku, koju je nekad imao naš ilirski preporod. Šteta samo, što se teoretskoj i praktičnoj važnosti ove točke nije posvetila dovoljna pažnja, osobito iza prelaza u državotvorstvo /mart 1925./.

Humanitet kao značajka Hrvatsva ima ostati orijetacionom točkom za naš daljnji kulturni rad i obranu.

Naravski moramo mi uvažiti milieu, u kojem se nalazimo, i ne smijemo u ovaj ideal afirmirati tako absolutno, da bi nas smetao na krepkoj i snažnoj obrani. Taj humanizam nikada ne smije se razviti do Tolstojevskoga neopiranja zlu i napadaju,⁴⁷ jer u tom slučaju naša bi sudbina bila zapečaćena.

⁴⁷ Aludira se na etičko učenje ruskoga književnika Lava Nikolajeviča Tolstoja (1828.—1910.).

d./ glavno uporište naše kulturne obrane imati biti obitelji. To smo već istakli kod socijalne obrane, i zato sa brigom za biološku funkciju obitelji imamo se brinuti za kulturnu funkciju obitelji, te nastojati istu po mogućnosti iskristalizirati i produbiti.

a./ Jedna od bitnih zadaća kulturne obrane jest idejno produbljenje naše narodne ideje, koja je u zadnjim godinama znatno oplićala. Mi moramo naći zadaću našega naroda, koja [se] može sastojati samo u jednoj kulturno-političkoj funkciji u svijetu, na ovom mjestu gdje jesmo, i last not least,⁴⁸ u državnom okviru, u kome se danas nalazimo.—

2./ Kulturna obrana sastojati će [se] u nastojanju oko kulturnoga podizanja narodne cjeline. Ova velika zadaća daje se uspješno konkretizovati samo time, da se kulturni nivo svakoga od naposeb organizovanih staleža pomoću njegove vlastite organizacije što prije digne, seljaštva, gradjanstva, radništva i plemstva. Organizacijom po staležima dobiva vodstvo u ruke jedan izvrstan i djelotvorni aparat za podizanje kulturnoga nivoa, narodne cjeline.

3./ Kulturna obrana sastojati će [se] u obrani naših postojećih kulturnih institucija, u brizi, da one nesmetano funkcioniraju, u stavljanje istih u narodnu službu, uspostavi onih, koje su u posljednje vrijeme uništene ili narodnom životu otudjene itd. Naročito će brigu posvetiti narodnoj znanosti, nastojati, da sve grane znanosti budu kod nas razvijene, po našim sposobnim ljudima dolično zastupane. Treba uspostaviti što uži kontakt između znanosti i narodnoga života i narodne politike. Nedvojbeno smo mi kulturni narod, ali naša je slabost, da smo imali, dotično da imamo još danas jednu vrlo nekulturnu politiku. Jugoslavenska akademija zn.[anostil] i um.[jetnosti] u Zagrebu ima se imenovati hrvatskom akademijom z.[nanostil] i um.[jetnosti]. Kod centralnoga vodstva H.N. ima si organizovati poseban kolegij učenjaka i stručnjaka, koji će sva zamršena pitanja sadašnjice, kojih rješavanje traži posebnu znanstvenu ili stručnu spremu pod vidom naših opće narodnih interesa rješavati i vodstvu gotov materijal donositi itd.

Sadržajno spada ovamo kulturna racionalizacija. Svi kulturni problemi, koji su na dnevnome redu, imadu biti idejno besprikorno obradjeni i narodu učinjeni razumljivim. Jer čovjek može težiti samo za onim, što razumije i što nadje za dobro i korisno. Ova racionalizacija znači ujedno i razumnu kulturnu propagandu.

4./ Kulturna obrana će [se] sastojati u dizanju i zaštićivanju svih kulturnih djelatnosti, ne samo znanosti, nego umjetnosti, literature, glazbe, nastojeći da svaki stalež iste što bolje razvije i njeguje prama svojim posebnim staleškim prilikama, mogućnostima i potrebama. Sve ove djelatnosti imadu se upotrijebiti i kao obrambena sredstva, kao sredstva za produbljenje narodne svijesti, te intenziviranje narodnoga života. Tu je naročito glazba i pjesma, koja je silno sredstvo u narodnoj borbi, i koju smo mi sasvim zanemarili. Koliko su naši Ilirci postigli svojim koračnicama i budnicama. Mi kanda smo na ovo moćno oružje sasvim zaboravili, i moramo ga opet oživiti i upotrebljavati.—

5./ Čitavo ovo nastojanje oko kulturne obrane, koja se ovdje ne može u detalje, nego samo u glavnim linijama razraditi, ima dobiti osnov u snažnoj kulturnoj ambi-

⁴⁸ last not least (engl.) = na kraju, ali ne manje važno

ciji, koja se imade rasplamsati, ne samo u čitavom narodu kao cjelini, gdje ona nedvojbeno postoji, nego i kod pojedinih staleža, i kod pojedince, gdje je ona u zadnjih 4-5 decenija znatno olabavila, jer nije bila dovoljno konkretizovana, racijonalizovana ni propagirana. Osnovno nastojanje ima se ukotviti kod pojedinca u svijesti, da pojedinac čovjek kao član jednoga kulturnoga naroda imade što jače razviti i odjelotvoriti sve svoje kulturne sposobnosti, kulturne dužnosti i kulturnu djelatnost. Čim ta svijest bude življa i dublja, čim pojedinac bude imao više kulturne ambicije i bude svjestnije znao, kako je konkretno imade u djelo pretvoriti, čim u tom smjeru bude življe radio čitavi niz narodnih stručnih i staleških organizacija, koje budu prodahnute zdravim socijalnim i narodnim duhom, tim će kulturna obrana H.N. biti snažnija, biti jedan rezultat, koji će se ostvariti sam od sebe, kao logički rezultat nastojanja samoodržanja, koji je vlastan svakome socijalnom tijelu, pak i svakom narodu i svakom dijelu njegovome.—

V.

Vrlo je važna ideološka obrana, tim više što [je] po uvjerenju pisca ovih redaka ideološka osnovka H.N. dijelom nedostatna, dijelom izrazito pogrešna.—

Pisac ovih redaka potpuno je pristaša stanovišta, koje zastupa američki pragmatizam,⁴⁹ da je svjetozrenje /Weltanschauung/ najvažniji faktor kod čovjeka. Nije moguće prosuditi karakter jednoga čovjeka, dok ne poznaš njegove nazore o svijetu i životu, a naročito što on o svijetu i životu misli i što od njih očekuje. Ali to ne vrijedi samo za čovjeka, nego i za cijele narode, kao socijalne individue više vrsti.

Time uplivanjem na svjetozrenje čovjeka dobivamo i sredstvo da uplivišemo na njegovu sudbinu. Poboljšanje ideologije čovjeka znači i poboljšanje njegovih izgleda na uspjeh u životu.

U tom smjeru treba držati pred očima sljedeće:

1./ Teška sudbina, koju danas snosi H.N. uvjetovana je u prvom redu time, što njegovi vodje 1914-18, nisu znali, da je ideološka osnovka srpstva bizantinizam, i nisu znali, što je ideološki sadržaj ovoga pojma niti u političkom, niti u kulturnom, a niti u čisto ideološkom smjeru. Prama tome nisu znali niti kakova nas sudbina čeka, pak su uletili u jednu situaciju, koja za nas naprama našoj situaciji u Habsburškoj monarhiji ne znači poboljšanje, nego za danas jedno izrazito pogoršanje naše situacije.

Prva zadaća ideološke obrane jest problem bizantinizma kritički i filozofski obraditi i cijeli narod uputiti u njegovo znamenovanje. Ovdje se može kazati samo toliko, da bizantinizam, jedan sinkretizam⁵⁰ iz dekadentnih forma starogrčke filozofije i kršćanstva ne može biti forma budućnosti za H.N. ali ni Srpstva, ni ikojeg drugoga slavenskoga naroda, ako taj narod neće propasti. Ali valja razabrati, da je bizantinizam jedan zaokruženi sistem, praktičke filozofije, koja opsiže cijeli život, ne samo vjerski i privatni život, nego i javni, a naročito politički život, dakle rijetko opsežan,

⁴⁹ pragmatizam = filozofijski pravac koji drži da su praktično djelovanje i praktična korist odlučujući za prosuđivanje smislaonosti ili istinitosti teorija

⁵⁰ sinkretizam (grč.) = pokušaj da se različiti filozofemi sjedine u cjelinu

i zato jak, pak da osposobljuje pojedinca naročito za politički život, što je osnovkom svih onih velikih političkih uspjeha, koje su Srbi dosele znali postići. Usprkos svoje osnovne pogrešnosti, on je izvor jedne snažne aktivnosti i političke uspješnosti i zato se njeko vrijeme može držati. Mi se dakle međutim ne možemo zadovoljiti, da ga jednostavno negiramo, s tim nećemo postići uspjeha. Po uvjerenju pisca dade se tu nešto postići samo onda, ako si postavimo za zadaću izraditi nješto bolje od bizantinizma, nešto što je isto toliko jako i aktivno, a ujedno solidnije i savršenije od bizantinizma.

Ako nam to uspije, onda to znači ne samo pobjedu i oslobodjenje H.N. od bizantinizma, nego i njegovo preuzimanje političkoga vodstva u sadanjem našem državnom okviru, jedan cilj, koji H.N. po shvaćanju pisca ne smije iz vida pustiti.

2./ Put k stvaranju ove nove ideologije, s kojom ćemo nadvladati bizantinizam leži po uvjerenju pisca ovih redaka osnovno u ideologiji pok. Antuna Radića, da su Hrvati, a i svi Slaveni, imali već kod dolaska sa sjevera jednu veliku i duboku kulturu, koja se je najbolje sačuvala kod našeg seljaštva.—

Pisac ovih redaka drži ovo shvaćanje ispravnim i uvjeren je, da je savremena znanost, a naročito najnovija istraživanja prof. Strzygowskoga⁵¹ o starohrvatskoj umjetnosti, a još više najnovije teorije českoga učenjaka prof. Peiskera⁵² i dokazale, da je pok. Antun Radić imao sa svojim tvrdnjama pravo, i da samo treba njegovo shvaćanje produbljiti, konkretizovati i dalje razviti. Treba cijelom narodu razjasniti, da je ta stara kultura bila iranskoga /zoroastričkoga/⁵³ podrijetla, i da je jedan ogroman kapital, kojim se Slavenstvo dosele nije znalo poslužiti.

Slaveni dobivaju po tome u svijetu jednu novu izvanrednu povoljnu situaciju, kao nosioci jedne od najsavršenijih kultura, što ih je ljudski rod poznao, jedne kulture, koja je počivala na poljoprivredi, t.j. na seljačkom načinu života. Tako seljačka politika dobiva u kulturnom programu slavenstva svoj najjači oslon. Pisac je ovih redaka uvjerenja, da se sa ovim kapitalom dade nadvladati bizantinizam i tim osigurati i H.N. u okviru ove države jedna daleko povoljnija situacija, nego što ju on ima danas, i nego što bi ju on u ma kakvoj drugoj državno-pravnoj konstelaciji mogao postići.

Ideološka obrana H.N. mora nastojati, da izradbom ove ideologije, koja je u jezgri ideologija pok. Antuna Radića, samo stavljena na savremenu znanstvenu bazu, te dalje razvijena i dotjerana, što prije pospješi unutarnju misaonu izgradnju Hrvatstva, kao jednoga posebnoga i najodličnijega nosioca staroslavenske kulture.—

3./ Ideološka obrana H.N. ima se zabaviti najintenzivnije problemom jugoslavenstva.

Hrvati nisu nikad znali kritički osvjetliti genezu ove ideje, a naročito njezinu religioznu komponentu, t.j. ideju unije obih crkava, istočne i zapadne. Ali po ovoj religioznoj komponenti dobila je ova ideja strahoviti Geburtsfehler:⁵⁴ da se unija crk-

⁵¹ Josef Strzygowski (1862.—1941.), njemački povjesničar umjetnosti.

⁵² Jan Peisker (1851.—1933.), češki znanstvenik i sveučilišni profesor.

⁵³ zoroastrizam (mazdaizam) = vjersko učenje iranskoga propovjednika i filozofa Zaratuštre (Zoroaster), koji je živio između VII. i VI. st. pr. Kr.

⁵⁴ Geburtsfehler (njem.) = prirodna mana

ava dosele kroz 7 stoljeća nije mogla ostvariti i da će se moći ostvariti samo u onom času, kada jedna od obih crkava dodje do konačnog uvjerenja, da joj je propast neizbježiva.

Nadalje je studium plime i osjeke ove ideje pisca ovih redaka doveo do uvjerenja, da je plima jugoslavenstva uslijedila uvijek iza praktičko političkih neuspjeha hrvatske politike. Svaki neuspjeh i slom hrvatske politike imao je za posljedicu pojačanje Jugoslavenstva. Svaki pako neuspjeh i slom hrvatske politike bio je vezan na negativističku politiku i principiarno odbijanje vodjenja jedne snažne hrvatske praktičke politike unutar danoga državnoga okvira.

Konačno je treći kritički pogled, da se nacija ne stvaraju dekretima, nego historijom, u kojoj kulturni momenti i velike ličnosti igraju dominantnu ulogu. Nacije i nacionalna uvjerenja su biološki pojavi, oni su kao drveće, koje raste stoljećima. Ono se može posjeći i uništiti, ali nikada umjetno stvoriti. U historiji nema slučaja, da bi uspjele jednoj naciji nametnuti drugoj naciji svoje nacionalno osjećanje silom.—

Jedna razborita ideološka i znanstvena kritika mora jugoslavenstvo za toliko oslabiti, da će za nas postati neopasno i zato treba tu kritiku kao ideološku obranu svima silama provesti i njegovati.—

4./ Ideološka obrana ima raščistiti naš odnošaj naprama katolicizmu i zapadnoj kulturi. Niti jedno niti drugo ne možemo nekritički u cijelosti prihvatiti. Već je istaknuto, da držim Radićevo stanovište naprama katolicizmu u glavnom ispravnim. Treba to stanovište samo znanstvenom i historičkom kritikom osvjetliti, kako je katolicizam igrao nepovoljnu ulogu u našoj povjesti, a naročito u zadnja tri stoljeća, kad je pod turskim pritiskom orthodoxija počela jednu ekspanziju na sjeverozapad, kojoj ekspanziji katolicizam, budući socijalno i praktičkopolički slabiji, nije znao suprotstaviti nikakvi uspješni otpor. Tu je karakteristično, da su upravo katolički krugovi oblikovali jugoslavensku ideju, koju sada orthodoxija vrlo spretno izrabluje za maskiranje svojih vlastitih ekspanzivnih ciljeva. Jugoslavenstvo zamišljeno kao sredstvo unije obih crkava, postalo je sredstvo za ekspanziju pravoslavlja.

Isto je nužno kritičko preciziranje našega stanovišta prama zapadnjaštvu, komu se doduše mora približavati, već zato, što tražimo protutežu protiv orientalizma. Ali moramo točno paziti, da ne preuzimamo sve one mikrobe bolesti, koja bi se mogla nazvati morbus europaeus,⁵⁵ i koje mnoge pisce /Spengler!/⁵⁶ zavodi, da računaju sa propašću evropske kulture. Tu treba tražiti spas baš u seljačkom staleškom momentu kao u najjačem i najzdravijem, koji je u čitavoj ideologiji i socijalnom programu Zoroastrizma imao svoju najdublju osnovku.—

Ja držim, da ruski panslavisti nisu imali sasvim krivo, kad su tvrdili, da je Slavenstvo pozvano, da spasi trulu Evropu od propasti. Nu oni su se nalazili u jednoj osnovnoj tragičkoj zabludi. Taj spas nije mogla donijeti slavensko-bizantinska kultura, koja je otrov za Evropu, kao što je bila i uzrokom propasti carske Rusije. Taj spas

⁵⁵ morbus europaeus (lat.) = europska bolest

⁵⁶ Oswald Spengler (1880.—1936.), njemački filozof, autor knjige *Der Untergang des Abendlandes*, I-II., (Beč — München, 1918.—1922.).

može donjeti samo ono Slavenstvo koje se vrati na svoje historičke temelje, na Zoroastrove sjajne kulturne i socijalne ideje aktivizma i osnivanje države na temelju zemljoradnje i seljačkoga načina života. Ako Slavenstvo uspije da ovu ideju u savremenom obliku ostvari, onda će ono doista moći preporučiti Evropu.—

5./ Za sve ove ogromne zadaće i bolju ideološku obranu treba zadnja točka, treba bolji i sposobniji hrvatski pojedinac. Sa dosadašnjima ne možemo ništa postići ni učiniti. Novi i bolji hrv. pojedinac daje se samo ideološkim putem formirati, dakle je to formiranje novoga i boljega hrvatskoga pojedinca i prva i zadnja točka ideološke obrane H.N.—

Da izradimo novoga boljega i vrednijega hrv. pojedinca moramo naše nastojanje uperiti naročito u sljedećem pravcu:

a./ Hrvatski je pojedinac trom, neaktivan i bez inicijative. Treba mu dati snažni zamah aktivizma. Tu će nam izvrstno poslužiti naše vraćanje na stare osnove naše kulture, na iranski zoroastrizam, jer ovaj se je odlikovao izvanredno snažnim aktivizmom i smislom za praktički život. Naš čovjek, iako je tuđ životu, to su buddhistički i kršćanski elementi, koji su provalili u naš život preko bogomilstva⁵⁷ i katolicizma, koji su oboje u svojoj jezgri životomrzi. Nacionalni elemenat treba da daje onu snažnu afirmaciju života, koju hrv. pojedinac nema, jer ovaj manjak hrv. [atskog] pojedinca ugrožava narodni opstanak. To je osobito važno danas, kad imamo borbu sa pravoslavljem, koje odgaja mnogo energičnijega, aktivnijega i sa više životnoga smisla obdarenoga pojedinca.—

b./ hrvatskoga pojedinca treba racijonalizovati, t. j. odučiti da samo čuvstvom reagira na inzult praktičkoga života, t. j. u nevolji kuka i jadikuje, umjesto da intenzivno misli i radi, kako bi se zla izbavio. Tu se kod hrvatskoga pojedinca pokazuje slavenska hipertrofija čuvstvenosti. Tu treba pobijati nastojanjem, da u našega čovjeka pojačamo volju i misao sa jasnom tendencijom, da čuvstvo, htjenje i misaonost dovedemo u harmoničnu zaokruženost i izravnovješenost. To je vrlo kompliciran problem koji se ovdje može samo nabaciti, a nipošto razraditi.—

c./ treba pojačati i obnoviti duboki slavenski eticizam, koji je možda najdragocjenije nasljedstvo naše iz tamne prošlosti. To je po uvjerenju pisca takodjer nasljedstvo iranskoga zoroastrizma, komu je taj eticizam najdublja značajka. Tu su Slaveni nastradali usljed amoralizma, koji je najkarakterističniji za bizantinizam. Vraćanje na naše djedovske etičke tradicije izraziti će se dakle elementarno u borbi protiv bizantinizma i njegovih mikroba nemorala.

d./ treba odgajati u hrvatskoga pojedinca socijalno čuvstvo, koje je on izgubio. Kršćanstvo je odgojilo jedan nezdravi hiperindividualizam, time što je pojedinca učilo, da mu je glavna zadaća spas njegove pojedinačke duše. Tu je kršćanstvo imalo duboku etičku tendenciju. Ali kad je zadnja 2-3 stoljeća kršćanstvo počelo slabiti, etički elementi su se izgubili, a hiperindividualizam je ostao. Suvremeni evropski pojedinac živi samo za sebe, za svoj užitek, za svoje sobstvene i sebične ciljeve, a za sve ono, što nadilazi okvir najuže individualne svijesti, nema nikakva smisla. Ev-

⁵⁷ Vidi: *Bogomilstvo kao religijozno-povjestni te kao socijalni i politički problem.* Dva predavanja Dra Ive Pilara što ih je na 10. veljače i 10. ožujka 1927. održao u Sociološkom društvu u Zagrebu, Nakladom izdavača, Zagreb, 1927.¹ i 1929.²

ropejski pojedinac postao je antisocijalan i tu se je pojavila elementarna reakcija u socijalizmu /Marxizmu/ sa njegovim kulturnim i socijalnim elementima kolektivnosti i antiindividualnosti. Tu je Marxizam zabrazdio u drugi ekstrem, koji vidimo u boljševizmu⁵⁸ gdje je pojedinac potpuno žrtvovan kolektivnosti, te se za volju utopističkom idealizmu komunizma zacarila jedna općenita bijeda, kojoj na cijelom svijetu nema primjera. Naša će zadaća biti, da u hrv. pojedincu nadjemo zlatnu sredinu, da ga vratimo zdravoj socijalnosti i smislu za kolektivnost /specijalno narodnu/ bez pretjeranosti.—

e./ Treba odgajati u hrv. pojedinca smisao za državnost i političke probleme. Mi smo Hrvati narod, koji smo preko osam stoljeća živjeli bez svoje države, jer smo bili gotovo posvema izgubili narodnu svijest i bez svoje vlastite politike. Onaj stalež, koji je kroz sedam stoljeća vodio hrvatsku državnu i narodnu politiku, hrvatsko plemstvo, je propao i odstupio kao stalež sa pozornice. Vodstvo je preuzelo najprije buržoazija /od 1835-1918./ i od god. 1920. dalje seljaštvo. Ali mi vidimo konstantno pravljenje pogrešaka. Tome se ne valja čuditi, niti ikoga kriviti, Mi smo izgubili vezu sa našom tradicionalnom politikom. Politika jednoga naroda je jedan tako velik i komplicirani problem, da tu pojedinac, ako nema političke tradicije, mora zalutati i praviti pogreške.—

U ideji staleške organizacije čitavoga naroda, gdje svi staleži pod vodstvom po Antunu i Stjepanu Radiću organizovanoga seljačkoga staleža sporazumno i uz razumnu diobu posla, vode narodnu politiku, biti će moguće da se skupi iskustvo svih staleža da se prestanu praviti pogreške, i H.N. počne voditi jednu zdravu i snažnu politiku, da prestane biti jedan bolesnik, za čije se truplo svi susjedi bore samo zato, da bi mogli podijeliti njegovu ostavštinu.

Kad H.N. bude opet jedan faktor snage, što će postati onim časom, kad provede u ovom kritičnom momentu svoju samoobranu, a to može, jer propasti moгу samo oni narodi, koji sami sebe napuste, onda je i daljnja njegova i bolja budućnost i nastavak njegove 1.300 godišnje prošlosti osigurana činjenica.

Priredili i bilješkama opremili Zlatko Matijević i Tomislav Jonjić.

⁵⁸ boljševizam (rus.) = jedna od inačica marksizma; sinonim za komunizam